

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-69>

УДК 343

Бойко А.В., Думчиков М.О.
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. У науковій статті досліджено правову природу поняття «сексуальне насильство», проаналізовано зміни, внесені до кримінального законодавства України в частині кваліфікації злочину, передбаченого статтею 153 Кримінального кодексу України, зацікавлено увагу на Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), підкреслено її значення у сфері боротьби із сексуальним насильством, з'ясовано причини не визнання Україною Конвенції як частини національного законодавства на сьогоднішній день та наголошено на необхідності ратифікації Стамбульської конвенції нашою державою, проведено кримінально-правову характеристику злочину сексуального насильства, в тому числі, визначено склад вказаного кримінального правопорушення.

Ключові слова: сексуальне насильство, Стамбульська конвенція, кримінально-правова характеристика, склад злочину.

Boyko Anna, Dumchikov Mykhaylo
Sumy State University

CRIMINAL CHARACTERISTICS OF SEXUAL VIOLENCE IN CONTEXT OF AMENDMENTS TO THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

Summary. The present article deals with the study of sexual violence as a criminal offense, on the particular public danger of sexual violence has been emphasized, statistics on the number of women who have been sexually abused and the number of people who have sought help from the competent public authorities has been indicated. The legal nature of the concept of «sexual violence» has been explored in scientific article, comparative description of the definitions of sexual violence offered in the Criminal Code of Ukraine and the Law «On Prevention and Counteraction to Domestic Violence» of 07.12.2017 No. 2229-VIII has been done, these definitions differ significantly, so terminological inconsistency in legislation governing sexual violence issues has been identified. A key feature of sexual violence in the sense of Article 153 of the Criminal Code of Ukraine, which is currently in force, is precisely that it is carried out without penetrating another person's body, so it is a complex of sexual acts of violence committed against the will of a person without first obtaining his consent in the absence of direct penetration into the human body. This factor distinguishes the said act from rape, which is, accordingly, characterized by sexual assault, accompanied by penetration into the body of the victim. Also, changes to the criminal legislation of Ukraine as regards the qualification of the crime provided for in Article 153 of the Criminal Code of Ukraine has been analyzed, the criminal-law characterization of the crime has been made, signs of crime, provided for in Article 153 of the Criminal Code, has been established, the composition of the said criminal offense has been determined, including qualifying circumstances of sexual assault as a criminal offense. The attention on the Europe Convention of the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) by the Council of Europe has been focused in scientific work, its importance in the field of sexual violence has been emphasized, provisions of the Convention has been analyzed, the reasons for not recognizing the Convention as part of the national legislation to date have been clarified and the necessity of ratification the Istanbul Convention by our state has been emphasized.

Keywords: sexual violence, Istanbul Convention, criminal characteristics, crime.

Постановка проблеми. Сексуальне насильство одночасно є формою домашнього насильства та небезпечним кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканності особи, що тягне за собою негативні суспільно-небезпечні наслідки та руйнує установлений уклад суспільного життя. Жертви сексуального насильства далеко не завжди зважуються заявити про це, а тому, незаконні дії по відношенню до них часто залишаються поза увагою правоохоронців та не підлягають кваліфікації за кримінальним законом. Важливою подією стало внесення змін до Кримінального кодексу України шляхом його доповнення статтею 153 під назвою «сексуальне насильство». Такі зміни призвели

до появи якісно нової юридичної норми у кримінальному законодавстві, що потребує всебічного дослідження, надання кримінально-правової характеристики такому злочину та аналізу його складу. Все це зумовлює актуальність досліджуваної тематики в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів сексуального насильства присвятили свої наукові доробки вчені-правники, серед яких О.О. Додуров, Г. Маляр та інші. Варто відзначити, що на сьогодні категорія сексуального насильства як кримінального злочину є мало дослідженою у правовій доктрині, тому, не применшуючи внеску вказаних науковців у досліджувану сферу все ж зазначимо, що криміналь-

не правопорушення, передбачене статтею 153 Кримінального кодексу України потребує подальшого наукового дослідження та удосконалення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на те, що зміни внесені до Кримінального кодексу України є новелою вітчизняного кримінального законодавства, проблематика сексуального насильства як кримінального правопорушення, передбаченого статтею 153 кодексу є не достатньо дослідженою, зокрема, в частині тлумачення та правової природи самого поняття «сексуальне насильство», проведення комплексної кримінально-правової характеристики злочину, його складу, кваліфікуючих ознак. Не вирішеними є, також, питання щодо доцільності ратифікації Україною Стамбульської конвенції, як стратегічно важливого міжнародного документа у сфері захисту громадян від насильства.

Метою статті є правовий аналіз поняття сексуального насильства, кримінально-правова характеристика злочину, передбаченого статтею 153 Кримінального кодексу України, а також, дослідження даного правового інститут в контексті прийнятих змін до чинного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Проблема сексуального насильства є важливою для України з огляду на те, що статистичні дані демонструють невтішну ситуацію зокрема, щодо

сексуального насильства по відношенню до українських жінок (див. рис. 1).

Така ситуація говорить про те, що не зважаючи на вчинення щодо осіб злочину сексуального насильства потерпілі здебільшого замовчують даний факт. На нашу думку, це пояснюється недовірою до правоохоронних органів, соціальних служб, страхом перед злочинцем і тим, що він не буде покараний, а від так, насильницькі дії повторяться знову тощо.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII [2] Кримінальний кодекс України (далі – КК) доповнено статтею 153 – сексуальне насильство. Злочинні діяння та санкції за їх вчинення відповідно до положень вказаної статті наведено у таблиці.

Виходячи з положень вказаної статті сексуальне насильство – це вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням у тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Досліджуючи поняття сексуального насильства зазначимо, що згідно п.15 ч.1 статті 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII сексуальне

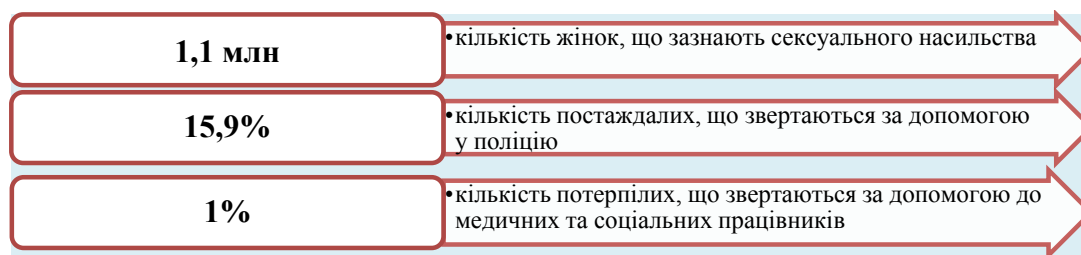

Рис. 1. Статистика потерпілих від сексуального насильства

Джерело: складено на основі даних [1]

Таблиця

Кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого статтею 153 КК України [3]

№ з/п	Злочинні діяння, передбачені диспозицією статті 153 КК України	Санкції
1.	сексуальне насильство: вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи	позбавлення волі на строк до п'яти років.
2.	сексуальне насильство, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152, 154, 155 КК України	позбавлення волі на строк від трьох до семи років.
3.	сексуальне насильство щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах	позбавлення волі на строк від трьох до семи років.
4.	сексуальне насильство щодо особи у зв'язку з виконанням цієї особою службового, професійного або громадського обов'язку	позбавлення волі на строк від трьох до семи років.
5.	сексуальне насильство щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності	позбавлення волі на строк від трьох до семи років.
6.	сексуальне насильство, вчинене групою осіб	позбавлення волі на строк від п'яти до семи років.
7.	сексуальне насильство щодо неповнолітньої особи	позбавлення волі на строк від п'яти до семи років.
8.	сексуальне насильство щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди	позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.
9.	сексуальне насильство, що спричинило тяжкі наслідки	позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

насильство – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [4].

Аналізуючи вище наведені дефініції, слід зазначити, що не зважаючи на те, що дані визначення позначають одне поняття, вони все ж значно різняться між собою. Так, визначення, регламентоване ч. 1 статті 153 КК визначає сутність сексуального насильства шляхом вказівки на насильницькі дії сексуального характеру, при цьому, не пов'язані з проникненням у тіло особи. У свою чергу, дефініція, запропонована Законом від 07.12.2017 № 2229-VIII не містить вказівку на те, що такі дії вчиняються без проникнення у тіло особи, натомість визначає сексуальне насильство як форму домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру та правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи відлому.

Отже, можна зробити висновок, що наведені поняття співвідносяться між собою як загальне (сексуальне насильство у розумінні Закону від 07.12.2017 № 2229-VIII, адже у цьому документі сексуальне насильство охоплює взагалі всю систему злочинів у сфері статевої свободи і статевої недоторканості) і частина (сексуальне насильство у розумінні КК, яке вузько направлено визначає статево насильство як конкретний злочин, одне діяння, спрямоване на протиправні дії сексуального характеру, але, що дуже важливо, без проникнення і тіло людини).

У зв'язку з цим, на наша думку, у законодавстві України наявна термінологічна невідповідність, адже виходить, що один правовий інститут має різне значення, неоднаково трактується різними нормативно-правовими актами і взагалі, очевидно, по-різному сприймається при правозастосуванні. Тому, вважаємо за необхідне привести у відповідність юридичне визначення сексуального насильства. Наприклад, для позначення злочинних діянь у розумінні статті 153 КК, на нашу думку, доцільно було застосувати у самій назві статті таке словосполучення: «насильницькі дії сексуального характеру без проникнення у тіло особи». При цьому, дефініцію запропоновану Законом залишити без змін і сприймати відповідно сексуальне насильство як форму домашнього насильства, поряд з економічним, фізичним, психологічним та розглядати як загальне явище, що позначає всю систему правопорушень проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи.

Потрібно наголосити, що ключовою ознакою сексуального насильства у розумінні чинної на тепер статті 153 КК є саме те, що воно здійснюється без проникнення в тіло іншої особи, тобто, являє собою комплекс насильницьких дій сексуального характеру, що здійснюються проти волі особи, без попереднього отримання її згоди за відсутності безпосереднього проникнення в тіло людини. Цей фактор відмежовує зазначене діяння від зівалтування, яке, відповідно, характеризується насильницькими діями сексуального характеру, що супроводжуються проникненням в тіло потерпілої особи.

Варто відзначити, що в результаті внесення змін до КК із законодавства вилучено поняття «задоволення статевої пристрасті неприродним шляхом». Так, у доктрині стверджується, що дана конструкція є морально застарілою та не відповідає реаліям сьогодення, а також, науковим здобуткам у сфері сексології. Використання згаданого звороту в попередній редакції ст. 153 КК змушувало робити застереження про те, що кримінальна караність поведінки, передбаченої цією статтею КК, визначається не так званою неприродністю способів задоволення статевої пристрасті, можливою гомосексуальною спрямованістю чи аморальністю дій, а їхнім насильницьким характером. Так, український законодавець виходить з того, що здійснюваний на добровільних засадах гомосексуалізм, тобто сексуальний потяг до осіб своєї статі, має розглядатись не як діяння, заборонене під загрозою настання кримінальної відповідальності, а як особливий стан організму людини, нетипова сексуальна поведінка [5, с. 63].

Всесвітня організація охорони здоров'я не визнає на сьогодні такі прояви сексуальної орієнтації, як гомосексуалізм і бісексуальність (сексуальний потяг до осіб обох статей) психічними патологіями. У рішенні від 22 жовтня 1981 р., постановленому у справі «Даджен проти Сполученого королівства» [6], ЄСПЛ установив, що кримінально-правова заборона добровільних приватних гомосексуальних стосунків між дорослими чоловіками, які можуть адекватно оцінювати і контролювати свої дії, порушує положення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Право на повагу до приватного і сімейного життя» [7]). Певні біологічні форми, за допомогою яких відбувається сексуальне спілкування між людьми, у суспільстві можуть визнаватися аморальними, але мають ставати предметом кримінально-правового регулювання лише у тому разі, коли вони, зачіпаючи соціальний бік сексуальних стосунків, посягають на статево свободу чи статево недоторканість особи, її честь і гідність, належний розвиток неповнолітніх тощо.

Досліджуючи кримінально-правову характеристику злочину сексуального насильства зазначимо, що як визначає А.А. Вознюк кримінально-правова характеристика злочину – це опис, визначення істотних, характерних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину. Головною метою кримінально-правової характеристики злочину є забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Водночас вона необхідна для повного та всебічного вивчення злочину, удосконалення підстав кримінальної відповідальності за його вчинення, а також правильного тлумачення ознак складу злочину, призначення покарання, застосування заохочувальних кримінально-правових норм [8, с. 156].

Кримінально-правова характеристика злочину охоплює, насамперед, його ознаки. Згідно з ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу України, злочин визначається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Крім цього, кримінально-правову характеристику злочину розкриває склад злочину, який поєднує в собі чотири елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. Таким чином, до ознак злочину, передбаченого, статтею 153 КК належать:

1. Суспільна небезпека – сексуальне насильство є діянням, що несе в собі безпосередню небезпеку для суспільства, адже посягає на честь, гідність, недоторканність особи, а також, завдає шкоду психологічному та фізіологічному здоров'ю потерпілої особи.

2. Винність діяння являє собою повністю усвідомлений вольовий вчинок особи, що посягає на статеву свободу та статеву недоторканність особи.

3. Суб'єкт злочину є фізичною особою, обов'язково осудною, тобто такою, що усвідомлює значення своїх дій та може керувати ними. Така особа має досягти чотирнадцятирічного віку.

4. Кримінальна караність як ознака злочину сексуального насильства полягає у невідворотності настання кримінальної відповідності для винної у вчиненні злочину особи. Сексуальне насильство карається позбавленням волі на строк до п'яти років (ч. 1 статті 153), від трьох до семи років (ч. 2 статті 153), від п'яти до десяти років (ч. 3 статті 153), від п'яти до десяти років (ч. 4 статті 153), від десяти до п'ятнадцяти років (ч. 5 статті 153).

З'ясуємо склад злочину, передбаченого статтею 351 КК. Об'єкт злочину (загальний) – суспільні відносини у сфері забезпечення статевої свободи та статевої недоторканності особи. Безпосереднім об'єктом злочину є статева свобода та статева недоторканність особи. Додатковими об'єктами даного протиправного діяння слід вважати тілесну і психічну недоторканність, честь і гідність особи.

Під статевою свободою слід розуміти право особи самостійно обирати собі партнера для сексуального спілкування, форму такого спілкування і не допускати у цій сфері будь-якого примусу. Доросла (у контексті КК це особа, якій виповнилось 16 років, а не особа, яка досягла визначеного СК шлюбного віку) і психічно здорова людина сама визначає, з ким і в який спосіб вона задовольнятиме свої сексуальні потреби. Статеву недоторканність означає охоронюваний законом стан, за якого забороняється вступати в сексуальні контакти з особою, яка з певних причин (наприклад, через недосягнення відповідного віку або наявність психічної хвороби) не є носієм статевої свободи [9, с. 54].

Об'єктивну сторону злочину утворюють протиправні дії насильницького характеру, не пов'язані із проникненням в тіло особи. До таких дій належать: насильницька стимуляція статевих органів іншої особи, сім'євприскування на зовнішні геніталії жінки (навіть із наступним заплідненням, якщо це не поєднується з проникненням статевого члена чоловіка у піхву жінки), тертя по зовнішніх геніталіях жінки язиком, руками, статевим членом, штучним фалосом чи іншим предметом (за умови, що органи насильника чи предмети навколишнього світу не вводять в піхву, рот чи анальний отвір потерпілої особи), мацання геніталій руками, анілінгус (оральна стимуляція входу в анальний отвір), вестибулярний коїтус (притулювання чоловічого статевого члена до входу у піхву жінки), введення статевого органу чоловіка між молочними залозами жінки, міжстегновий коїтус тощо [10].

Суспільно-небезпечні наслідки вказаного діяння полягають у заподіянні шкоди моральному та (або) фізичному здоров'ю людини, порушенні прав на статеву свободу та статеву недоторканність.

Причинний зв'язок між діянням та його суспільно-небезпечними наслідками полягає у тому,

що заподіяння шкоди здоров'ю особи, порушення її прав на статеву свободу та статеву недоторканність має бути наслідком безпосередніх дій злочинця (здійснення сексуального насильства).

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка досягла чотирнадцятирічного віку. Ознака осудності є обов'язковою і полягає у тому, що злочинець може усвідомлювати свої дії та керувати ними. Ці факти за необхідності встановлюються в рамках відповідної експертизи.

Осудність – це нормальний психічний стан особи, що характеризується двома критеріями: юридичним і психологічним. Юридичним критерієм осудності є факт вчинення суспільно небезпечного діяння (злочину), передбаченого законом про кримінальну відповідальність, психічно здоровою особою, здатною повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (фактичну сторону та суспільну небезпечність свого діяння) та керувати ними під час вчинення злочину. Під психологічним критерієм осудності розуміють стан свідомості особи, її здатність до усвідомленої діяльності [11, с. 201].

Згідно статті 22 КК [3], особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за сексуальне насильство.

Суб'єктивна сторона відображає вину, мотив та мету вчинення злочину. Вина – це психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння, виражене у формі умислу або необережності. Обов'язковою ознакою вчинення даного злочину є відсутність добровільної згоди особи на дії, що утворюють об'єктивну сторону кримінального правопорушення. Саме ця ознака є системоутворюючою, провідною для кваліфікації дій особи відповідно до статті 153 КК.

У примітці до статті 152 КК вказано, що згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин. Очевидним є оцінний характер таких супутніх обставин.

На нашу думку, вина особи при вчиненні сексуального насильства відображається у формі прямого умислу, тобто, злочинець усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки і бажає їх настання.

З одного боку, непрямий умисел та необережність не можуть мати місця в умовах вчинення досліджуваного нами протиправного діяння. Це пояснюється тим, що при вчиненні сексуального насильства особа не може легковажно розраховувати на відвернення суспільно-небезпечних наслідків свого діяння, адже здійснюючи дії сексуального характеру, що утворюють об'єктивну сторону даного злочину (сім'євприскування на зовнішні геніталії жінки, тертя по зовнішніх геніталіях жінки язиком, руками, статевим членом, насильницька стимуляція статевих органів тощо) шкода, зокрема, психологічному здоров'ю особи вже заподіюється безпосередньо, під час вчинення злочину, адже принижується честь, гідність особи, порушується право на недоторканність. Все це призводить до психологічного тиску та дискомфорту.

Необережність також не може мати місця, оскільки здійснюючи сексуальне насильство без проникнення в тіло людини злочинець не може не передбачати можливості настання суспільно небез-

печних наслідків свого діяння, адже вони вже настали з моменту початку здійснення дій що складають об'єктивну сторону. Наприклад, як тільки злочинець почав здійснювати насильницьку стимуляцію статевих органів іншої особи він вже заподіяв шкоду потерпілій особі (психологічну, зокрема), посягнувши на статеву недоторканність особи.

Для порівняння, якщо особа вчиняє вбивство без умислу, без попереднього планування злочинних дій, то вона може не передбачати можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, може не бажати, але свідомо припускати їх настання. По відношенню до дій, передбачених статтею 153 КК таке твердження ставиться під сумнів.

З іншого боку, ч. 2 ст. 153 Кримінального закону Республіки Хорватія [12] передбачає покарання, зокрема, за статеві зносини або прирівняну до них сексуальну дію за наявності помилки особи щодо згоди жертви, якщо цієї помилки можна було уникнути. Про сексуальне насильство, вчинюване з необережності, говорять і шведські дослідники, коментуючи зміни до КК Швеції, побудовані за принципом: секс має бути добровільним – якщо ні, то він є протиправним. Необережність вбачається тут у тому, що один з учасників сексуальних відносин припускає відсутність в іншого добровільної згоди, тобто він вчиняє сексуальний акт, не переконавшись у наявності доброї волі [13].

Виходячи із таких положень, слід констатувати факт того, що сексуальне насильство може вчинятися і з необережності, коли особа помилково сприйняла наявність згоди потерпілої сторони.

Кваліфікуючими (обтяжуючими) ознаками злочину є:

- сексуальне насильство, вчинене повторно або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152, 154, 155 КК;
- вчинення сексуального насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;
- вчинення сексуального насильства щодо особи у зв'язку з виконанням цією особою службового, професійного або громадського обов'язку;
- вчинення сексуального насильства щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності;
- вчинення сексуального насильства групою осіб;
- вчинення сексуального насильства щодо неповнолітньої особи;
- вчинення сексуального насильства щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди;
- вчинення сексуального насильства, що спричинило тяжкі наслідки [3].

Доцільно наголосити, що зміни, внесені до КК є наслідком імплементації Україною положень важливого міжнародного документу – Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) [14].

Рада Європи (далі – РЄ) – найбільша політична організація на європейському континенті, яка своєю багаторічною, клопіткою, безперервною діяльністю довела свій могутній потенціал, дієздатну політику та сформувала міцну правову систему. Україна є членом РЄ та як держава, що обрала

проєвропейський напрямок розвитку має на меті адаптувати національне законодавство до законодавства даної міжнародної організації. Отже, логічним є відповідна ратифікація і Стамбульської конвенції, зокрема. Проте, на сьогодні наша держава хоч і підписала Стамбульську конвенцію, але не визнала даний документ як частину національного законодавства, тобто не ратифікувала її.

У науковій доктрині, а також, у політичних колах це питання стало предметом численних дискусій з огляду на наступне. Стамбульська конвенція по-різному трактується вітчизняними науковцями, політиками, а також, релігійними діячами. Зокрема, значний вплив на негативне сприйняття положень конвенції здійснює Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. На думку ради церков Стамбульська конвенція – це пропаганда нетрадиційних та непритаманних Україні цінностей, що охоплюють одностатеві шлюби та підтримку лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та їх спільноти. У статті Зданого міжнародного документу визначено: гендер означає соціально закріплені ролі, поведінку, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок та чоловіків».

На думку Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій Конвенція гарантує захист від дискримінації за ознакою «гендерної ідентичності» та «сексуальної орієнтації», що робить поняття гендер залежним не від природних статевих ознак, а від самоідентифікації особи. Такий викривлений підхід, на думку Ради церков, може зробити Стамбульську конвенцію інструментом для популяризації в українських школах і університетах нових «гендерних ролей» та одностатевих стосунків.

Ми не погоджуємось із такою позицією та вважаємо, що основна ідея Конвенції – це захист від насильства. Конвенція містить механізми захисту людини, щодо якої здійснене насильство. Крім цього, у Конвенції закріплено засади захисту від насильства не лише щодо жінок, але й щодо інших категорій осіб, в тому числі, чоловіків, осіб, які змінюють стать, осіб з різною сексуальною орієнтацією.

На підтвердження зазначеного вище, наведемо положення, проголошені у преамбулі до Конвенції. «...осуджуючи всі форми насильства стосовно жінок і домашнього насильства; визнаючи те, що реалізація *de jure* та *de facto* рівності між жінками та чоловіками є ключовим елементом у запобіганні насильству стосовно жінок; визнаючи те, що насильство стосовно жінок є проявом історично нерівного співвідношення сил між жінками та чоловіками, яке призвело до домінування над жінками та дискримінації жінок чоловіками та до недопущення повноцінної емансипації жінок; визнаючи структурний характер насильства стосовно жінок як насильства за гендерною ознакою, а також те, що насильство стосовно жінок є одним з головних соціальних механізмів, яким жінки змушують зайняти підпорядковане положення порівняно із чоловіками; визнаючи із серйозним занепокоєнням те, що жінки й дівчата часто піддаються тяжким формам насильства, як-от: домашньому насильству, сексуальним домаганням, зґвалтуванню, примусовому шлюбові, злочинам, учиненим в ім'я так званої «честі», та каліцтву геніталій, що становить тяжке пору-

шення прав людини стосовно жінок і дівчат і є головною перешкодою для досягнення рівності між жінками та чоловіками; визнаючи триваючі порушення прав людини під час збройних конфліктів, які зачіпають цивільне населення, особливо жінок, у формі поширеного або систематичного згвалтування та сексуального насильства, а також можливість збільшення насильства за гендерною ознакою як під час конфліктів, так і після них; визнаючи те, що жінки й дівчата піддаються більшому ризикові насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки ... домовилися про таке...» [14].

Як бачимо, вже з перших сторінок Конвенції спостерігається чітка орієнтація на захист, перш за все, жінок від насильства, в тому числі, сексуального.

На нашу думку, не визнання Україною положень Стамбульської конвенції є негативним фактором для загального становлення нашої держави як європейської, прогресивної країни. Вважаємо за доцільне говорити про необхідність ратифікації конвенції з тим, щоб зокрема, захистити громадян України від злочину сексуального насильства, а також, забезпечити належний механізм притягнення винних осіб до відповідальності. Ратифікація Стамбульської конвенції є одним із необхідних елементів повноцінного членства України у європейській спільноті, відповідності правової системи нашої держави європейським правовим засадам та цінностям. Факт визнання даного документу частиною національного законодавства України надав би право експертам РЄ контролювати виконання Україною взятих на себе зобов'язань в рамках асоціації з Європейським союзом та адаптації національного законодавства до права Союзу.

Важливо відзначити, що допомогу у боротьбі з сексуальним насильством, а також, забезпеченні надання комплексної допомоги жертвам цього злочину надає Україні ООН та деякі іноземні країни. Фонд ООН запровадив спеціальну програму в Україні під назвою «Комплексний підхід до вирішення проблеми насильства щодо жінок та дівчат в Україні». Фінансову підтримку надають уряди Канади та Естонії. В Україні працює цілодобова гаряча лінія, куди можуть звертатися за допомогою жертви домашнього насильства, в тому числі сексуального.

Варто відзначити, що попри старання міжнародної спільноти та іноземних держав у напрямку захисту потерпілих від насильства в Україні, національні органи демонструють неготовність забезпечити належний механізм запобігання злочинам у сфері насильства, в тому числі, сексуального, всебічного, комплексного захисту потерпілих від таких діянь.

Так, проблемним аспектом, на нашу думку, видається не належне реагування правоохоронних органів на подібні злочини. Судова практика підтверджує цю тезу. У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «М.С. проти України» було

встановлено порушення Україною статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя і яка охоплює як кримінальну сферу (проведення належного розслідування щодо застосування насильства до дитини), так і цивільну сферу щодо визначення місця проживання дитини. Суть вказаної справи полягала у тому, що попри заяви батька дитини про підозру у сексуальному насильстві над його дитиною з боку співмешканця його колишньої дружини, національні правоохоронні органи не реагували на правопорушення та не вчиняли належних процесуальних дій у напрямку відкриття кримінального провадження та розслідування справи. Приймаючи до уваги значні недоліки та неналежний характер, в яких влада розслідувала цю справу, а також загальну тривалість розгляду, Суд вказав, що влада не виконала своїх позитивних зобов'язань щодо проведення ефективного кримінального розслідування і не забезпечила належний захист приватного життя дитини заявника.

Стаття 5 [14] Стамбульської конвенції проголошує, що сторони утримуються від вчинення будь-яких актів насильства стосовно жінок і забезпечують, щоб державні органи, посадові особи, представники, установи та інші учасники, які діють від імені держави, діяли відповідно до цього зобов'язання. Це важливе положення, яке б за умови ратифікації документу справило б вплив на ефективність роботи державних органів, покликаних захищати громадян від злочинів, реагувати на порушення та забезпечувати механізм притягнення винних до відповідальності.

Висновки. Отже, у рамках цього дослідження ми дійшли висновку, що сексуальне насильство як кримінальний злочин потрібно відмежовувати від сексуального насильства як форми домашнього насильства, адже цей термін має різні сутнісні характеристики. Для цього, на нашу думку, доцільно для позначення злочинних діянь у розумінні статті 153 КК застосувати словосполучення: «насильницькі дії сексуального характеру без проникнення у тіло особи». При цьому, дефініцію запропоновану Законом залишити без змін і сприймати відповідно сексуальне насильство як форму домашнього насильства, поряд з економічним, фізичним, психологічним та розглядати як загальне явище, що позначає всю систему правопорушень проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи. Крім цього, важливим та необхідним для України кроком має стати імплементація європейського законодавства у сфері боротьби з насильством, у тому числі, сексуальним шляхом ратифікації Стамбульської конвенції, яка, на сьогоднішній день, не визнана нашою державою як частина національного законодавства. Для України, як для проєвропейсько налаштованої держави це завдання має стати пріоритетним напрямком подальшої адаптації до права Європи.

Список літератури:

1. Україна втрачає мільйони доларів через насильство щодо жінок. Фонд ООН. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28756601.html> (дата звернення: 15.12.2019).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06.12.2017 № 2227-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (дата звернення: 15.12.2019).

3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 16.12.2019).
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 16.12.2019).
5. Гилинский Я.И. Девиантность, преступность, социальный контроль. Избранные статьи. СПб. : Изд-во Р. Асланова. «Юридический центр Пресс», 2004. С. 62–70.
6. Даджен проти Сполученого королівства: рішення ЄСПЛ від 22 жовтня 1981 р. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461472/2461472.htm> (дата звернення: 16.12.2019).
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 16.12.2019).
8. Вознюк А.А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154–160.
9. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.
10. Малиар Г. Від резонансу до абсурду: що змінює нова «сексуальна» редакція Кримінального кодексу. URL: <https://www.unian.ua/society/10405617-vid-rezonansu-do-absurdu-shcho-zminyuie-nova-seksualna-redakciya-kryminalnogo-kodeksu.html> (дата звернення: 16.12.2019).
11. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Станом на вересень 2011 р. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
12. Уголовный кодекс Хорватии. URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=13183> (дата звернення: 17.12.2019).
13. Додуров О. Новели кримінального законодавства України щодо відповідальності за секс-делікти: окремі проблемні аспекти. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/novely-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-shhodo-vidpovidalnosti-za-seks-delikty-okremi-problemni-aspekty/> (дата звернення: 17.12.2019).
14. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: (CETS № 210). Стамбул, 11 травня 2011 р. // База даних «Законодавство України». URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (дата звернення: 17.12.2019).

References:

1. Ukraina Vtrachaie Miliony Dolariv Cherez Nasylystvo Shchodo Zhinok. Fond OON [Ukraine is losing millions of dollars through violence against women. The UN Foundation]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/28756601.html> (accessed 15 December 2019).
2. Pro Vnesennia Zmin Do Kryminalnoho Ta Kryminalnoho Protseksualnoho Kodeksi Ukrainy z metoiu realizatsii polozhen konventsii Rady Yevropy Pro zapobihannia nasylystvu stosovno zhinok i domashnomu nasylystvu ta borotbu z tsymy yavyschamy. Zakon Ukrainy vid 06.12.2017 № 2227-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy [Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine with a view to implementing the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19> (accessed 15 December 2019).
3. Kryminalnyi Kodeks Ukrainy vid 1 veresnia 2001 r. № 2341-III / Verkhovna Rada Ukrainy [Criminal Code of Ukraine is from September, 1 of 2001 № 2341-III / Verkhovna Rada of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (accessed 16 December 2019).
4. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasylystvu: zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy [On the prevention and counteraction to domestic violence]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (accessed 16 December 2019).
5. Hylinskyi, Ya.Y. (2004). Devyantnost prestupnost sotsyalnyi kontrol [Deviance, crime, social control]. Selected Articles. SPb.: Publishing house of R. Aslanov. Legal Center Press, pp. 62–70. (in Russian)
6. Dadzhen proty Spoluchenoho Korolivstva: rishennia YeSPL vid 22 zhovtnia 1981 r. [Dudgeon v. The United Kingdom: ECtHR decision]. Available at: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461472/2461472.htm> (accessed 16 December 2019).
7. Konventsia Pro Zakhyst Prav Liudyny I Osnovopolozhnykh Svobod: Rada Yevropy; Konventsia, Mizhnarodnyi Dokument vid 04.11.1950 [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Council of Europe; Convention, International Document of 04.11.1950]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (accessed 16 December 2019).
8. Vozniuk, A.A. (2013). Poniattia ta elementy kryminalno-pravovoi kharakterystyky zlochyniv [Concepts and elements of criminal characteristics of crimes]. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, no. 1, pp. 154–160. (in Ukrainian)
9. Dudorov, O.O. (2018). Zlochyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti osoby (Osnovni polozhennia kryminalno-pravovoi kharakterystyky) [Crimes against sexual freedom and sexual integrity of a person (basic provisions of criminal characteristics)]: Pract. adviser. Severodonetsk: RVV LVUD them. E.O. Didorenko, 92 p. (in Ukrainian)
10. Maliar, H. Vid rezonansu do absurdu: shcho zminiue nova «seksualna» redaktsiia kryminalnoho kodeksu [From resonance to absurdity: what changes the new «sexual» version of the Criminal Code]. Available at: <https://www.unian.ua/society/10405617-vid-rezonansu-do-absurdu-shcho-zminyuie-nova-seksualna-redakciya-kryminalnogo-kodeksu.html> (accessed 15 December 2019).
11. Veresha, R.V. (2012). Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna [Criminal law of Ukraine. The common part]. Tutorial. Kyiv: Center for Educational Literature, 320 p. (in Ukrainian)
12. Uholovnyi kodeks Khorvatyyu. Available at: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=13183> (accessed 17 December 2019)
13. Dodurov, O. Novely kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za seks-Delikty Okremi Problemni Aspekty. Available at: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/novely-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-shhodo-vidpovidalnosti-za-seks-delikty-okremi-problemni-aspekty/> (accessed 17 December 2019).
14. Konventsia Rady Yevropy pro zapobihannia nasylystvu stosovno zhinok i domashnomu nasylystvu ta borotbu z tsymy yavyscham. Sтамбул. 11 travnia 2011 r. Available at: <https://rm.coe.int/1680096e45> (accessed 17 December 2019).